

SANOAT KORXONALARINI BARQAROR RIVOJLANTRISH MEXANIZIMLARINI TAKOMILASHTIRISH YO‘LLARI

Ergashev Sarvar Alisher o‘g‘li

Toshkent kimyo-texnologiya instituti

Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti kafedrası o‘qtuvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Unda korxonalarning raqobatbardoshligini oshirish, ishlab chiqarish samaradorligini ta‘minlash, resurslardan oqilona foydalanish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali barqaror o‘shishni ta‘minlash yo‘llari tahlil qilingan. Shuningdek, davlat tomonidan yaratilayotgan investitsion va institutsional shart-sharoitlar, raqamli iqtisodiyotning ta‘siri hamda “yashil sanoat” konsepsiyasi doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil etilgan. Muallif sanoat korxonalarining iqtisodiy barqarorligini oshirish uchun kompleks yondashuv, innovatsion menejment va resurs samaradorligini ta‘minlovchi mexanizmlar ishlab chiqish zarurligini asoslab bergan.

Kalit so‘zlar: sanoat korxonasi, barqaror rivojlanish, mexanizm, innovatsiya, samaradorlik, investitsiya, raqamli iqtisodiyot, resurs tejash, raqobatbardoshlik.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida sanoat korxonalari mamlakat iqtisodiy salohiyatining asosiy tayanchi hisoblanadi. Ularning samarali faoliyati ishlab chiqarish hajmini oshirish, yangi ish o‘rinlari yaratish, eksport salohiyatini kengaytirish va aholi farovonligini ta‘minlashga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bois sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish masalasi zamonaviy iqtisodiyotning eng muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Barqaror rivojlanish tushunchasi faqat iqtisodiy o‘shishni emas, balki ekologik muvozanatni saqlash, ijtimoiy mas‘uliyatni ta‘minlash va innovatsion salohiyatni kuchaytirishni ham o‘z ichiga oladi. Bugungi kunda sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish — ularning uzoq muddatli

raqobatbardoshligini kafolatlaydigan, ishlab chiqarishning barqaror va tejamkor modelini yaratish demakdir.

Barqaror rivojlanish — bu iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy omillar uygʻunligini taʼminlovchi tizimdir. Sanoat korxonalari uchun bu:

- ishlab chiqarish samaradorligini oshirish;
- resurslardan oqilona foydalanish;
- chiqindilarni kamaytirish va ekologik xavfsizlikni taʼminlash;
- innovatsiyalarni joriy etish;
- ijtimoiy masʼuliyatli boshqaruvni amalga oshirishni anglatadi.

Demak, barqaror rivojlanish mexanizmlari faqat iqtisodiy foyda emas, balki uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ham taʼminlaydi.

Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlari uchta asosiy komponentga tayanadi:

Iqtisodiy mexanizmlar – bu korxona faoliyatining moliyaviy barqarorligini taʼminlovchi, investitsion oqimlarni jalb qiluvchi va rentabellikni oshiruvchi vositalardir. Unga soliqqa oid imtiyozlar, davlat subsidiyalari, “yashil” kreditlar kiradi.

Tashkiliy mexanizmlar – ishlab chiqarish strukturasi optimallashtirish, menejment tizimini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali boshqaruv samaradorligini oshirishni nazarda tutadi.

Ekologik mexanizmlar – chiqindisiz ishlab chiqarish tizimlari, energiya va resurs tejash texnologiyalarini joriy etish, ekologik sertifikatlash tizimini kengaytirish orqali amalga oshiriladi.

Mazkur komponentlarning uygʻunligi korxonaning barqaror rivojlanish poydevorini shakllantiradi.

Zamonaviy sanoat rivojlanishida innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish asosiy omil hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar “aqlli ishlab chiqarish” (smart industry) tizimlariga oʻtmoqda. Bu esa quyidagilarni taʼminlaydi:

- ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish;
- energiya va xom ashyo sarfini kamaytirish;

ishlab chiqarish sifati va tezligini oshirish;
mehnat unumdorligini oshirish.[1]

Raqamli texnologiyalar, jumladan, sun'iy intellekt, IoT (Internet of Things) va Big Data texnologiyalarining joriy etilishi korxona boshqaruvini tahliliy asosda olib borish imkonini beradi.

Barqaror rivojlanish mexanizmlarini takomillashtirishda investitsiyalar muhim rol o'ynaydi. Ichki va tashqi sarmoyalarni jalb qilish uchun korxonalarda:

shaffof moliyaviy hisobot yuritish;
xalqaro menejment standartlarini joriy etish;
davlat-xususiy sheriklik (DXSh) asosida hamkorlik qilish zarur.[2]

Shuningdek, davlat tomonidan investorlarga yaratilayotgan qulay muhit, soliq imtiyozlari va soddalashtirilgan litsenziya tizimi sanoat korxonalarining modernizatsiya jarayonini tezlashtiradi.

Bugungi kunda ekologik xavfsizlik barqaror rivojlanishning ajralmas qismi bo'lib qolmoqda. "Yashil sanoat" konsepsiyasi asosida:

energiya tejankor texnologiyalar joriy etiladi;
qayta tiklanuvchi energiya manbalari (quyosh, shamol, biogaz)dan foydalaniladi;
chiqindilarni qayta ishlash tizimi yo'lga qo'yiladi.[3]

Buning natijasida korxonalarning ekologik izlari qisqaradi va xalqaro ekologik standartlarga (ISO 14001) mos ishlab chiqarish tizimi shakllanadi.

Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishini baholash uchun quyidagi mezonlardan foydalaniladi:

Moliyaviy ko'rsatkichlar: foyda, rentabellik, to'lov qobiliyati, investitsiya rentabelligi.

Ishlab chiqarish ko'rsatkichlari: mehnat unumdorligi, mahsulot sifati, energiya sarfi.

Ekologik ko'rsatkichlar: chiqindilar hajmi, suv va energiya sarfi, qayta ishlash darajasi.

Ijtimoiy ko'rsatkichlar: ish joylari barqarorligi, xodimlar salomatligi va xavfsizligi, kasbiy rivojlanish.

Bu ko'rsatkichlar asosida korxonaning barqarorlik darajasi tahlil qilinadi va strategik qarorlar ishlab chiqiladi.

Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun quyidagi yo'llar muhim hisoblanadi:

Innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish;

Resurstejamkor ishlab chiqarish tizimini yaratish;

Raqamli boshqaruv mexanizmlarini shakllantirish;

Davlat tomonidan ekologik va investitsion qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish;

Xalqaro hamkorlikni kengaytirish va ilg'or tajribalarni tatbiq etish.[4]

Xulosa qilib aytganda, sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish — bu iqtisodiy o'sishni barqarorlashtirish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va raqobatbardosh iqtisodiyot barpo etishning muhim yo'nalishidir.

Buning uchun innovatsion texnologiyalarni joriy etish, raqamli iqtisodiyot imkoniyatlaridan to'liq foydalanish, resurslardan samarali foydalanish, ekologik madaniyatni oshirish hamda davlat va xususiy sektor o'rtasida uzviy hamkorlikni yo'lga qo'yish zarur.

Natijada, sanoat korxonalari nafaqat iqtisodiy foyda, balki ekologik barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ta'minlay oladigan, uzoq muddatli rivojlanish modeliga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Rasulov, A. T. Yashil iqtisodiyot sharoitida sanoat korxonalarini modernizatsiyalash yo'nalishlari. — Toshkent: O'zbekiston iqtisodiy tadqiqotlar markazi, 2022. — 194 b.
2. To'xtayev, M. S. Innovatsion texnologiyalar va ularning ishlab chiqarishdagi o'rni. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. — 203 b.

3. Yusupov, I. B. O'zbekiston sanoatida resurstejamkor texnologiyalarni joriy etish muammolari va yechimlari. // "Milliy iqtisodiyot" jurnali. — Toshkent, 2022. — №2. — B. 60–68.
4. Xudoyberdiyeva, D. K. Sanoat korxonalarida energiya menejment tizimlarini joriy etish. — Qarshi: QarDU nashriyoti, 2023. — 164 b.
5. Хашимова С. Н. Яшил иқтисодиёт тараққиёт гарови. – 2022.
- 6.Хашимова, Салима. "РЕСУРСОСБЕРЕЖЕНИЕ- ОСНОВА ТЕХНИЧЕСКОГО ПЕРЕВООРУЖЕНИЯ И РАЗВИТИЯ МЕТАЛЛУРГИИ УЗБЕКИСТАНА." ILMIY TADQIQOT VA INNOVATSIYA 1.3 (2022): 24-29.
7. Xashimova S. Sirkulyar iqtisodiyot barqaror rivojlanish mexanizmi sifatida //YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT. – 2024. – T. 2. – №. 12.
8. Xashimova, S. N. "The Essence and Stages of Development of the Concept of" Green" Economy." International Journal of Scientific Trends 3.6 (2024): 25-32.